

Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén & Johan Örestig Kling (red.), *Samtida marxistisk teori*. Daidalos 2025. 454 s.

Kommunismens spöke vandrar inte längre omkring och hotar den bestående ordningen, varken i Europa eller någon annanstans. Trots avsaknaden av marxistiskt profilerade sociala rörelser talas det numera allt oftare om en renässans för marxismen. Visst, under senare tid är det möjligt att se ett nyväckt intresse för Marx i kulturen. Romaner, filmer och teaterpjäser som inspireras av och uttryckligen tar sin utgångspunkt i Marx texter såväl som i hans liv har blivit frekventare. Men ska vi tala om en reell renässans får vi vända oss till akademien. På universiteten runt om i världen, även i Sverige, har Marx onekligen fått ett uppsving de senaste tio, femton åren.

Denna utveckling kan möjligen förstås mot bakgrund av de två senaste decenniernas samhällsutveckling och svårigheten att skapa beständiga radikala vänsterrörelser. Renässansen kan ses som en senkommen reflektion kring sammanbrottet för den vid millenniumskiftet starka globala rättviserörelsen. Den finanskris som tio år därefter förstärkte en redan grotesk ojämlikhet skapade hastigt uppfällande gatuprotester som snabbt falnade. Men finanskrisen gav också upphov till forskning som fördjupade förståelsen av kriser som en central del av det kapitalistiska systemet. Vid tiden för finanskrisen exponerades vi också för gigeconomins nakna exploatering av människan, och Marx förståelse av arbetskraften som en vara aktualiserades på ett sätt som blottlade kapitalismens natur. Den allt akutare klimatkrisen har också tvingat fram en mer distinkt analys av grundorsakerna till att planeten är på väg att bli obeboelig. Här har återvändandet till Marx och nytolkningen av hans syn på relationen mellan människa och natur fått en påtaglig betydelse.

Bokförlaget Daidalos gav hösten 2025 ut antologin *Samtida marxistisk teori*. Den är redigerad av fyra svenska samhällsforskare verksamma vid fyra olika lärosäten: Evelina Johansson Wilén, Lotte Schack, Carl Wilén och Johan Örestig Kling. Genom sin bredd och sitt pedagogiska anslag är antologin en för svenska förhållanden unik och imponerande satsning. Boken är ett måste för den som vill orientera sig i samtida marxistiska teori. I inledningen poängteras att "marxistisk teori utan organisering för en annan värld är tom". Samtliga redaktörer är utöver sina universitets anställningar också involverade i olika former av utom-akademisk politisk verksamhet.

Det vedertagna greppet när det gäller antologier av det här slaget är att redaktörerna utgår från den egna förståelsen av samtidens centrala politiska konfliktytor och mot denna bakgrund ger man sedan utrymme åt de teoribildningar och den samhällsförändrande praktik man betraktar som bäst lämpade att möta dagens utmaningar. Inte så i denna antologi, här intar man en tämligen återhållsam hållning till sitt redaktörskap. Antologin har sin grund i en öppen inbjudan att medverka med artiklar, primärt riktad till forskare vid landets universitet: "Vi vill att du skriver en text på 10–12 sidor om en samtida marxist som du uppfattar vara central för dagens marxistiska renässans!" I inledningen redovisas hur idén till antologin uppstod, hur man tack vare ett generöst bidrag från Riksbankens jubileumsfond och ett nära samarbete med förlaget kunde färdigställa den nu aktuella volymen.

Som läsare 'besparas' vi alltså allt tesdrivet redaktörskap med fingervisningar om redaktörernas egen position i den för marxismen så nödvändiga diskussionen om relationen mellan teori och samhällsomvandlande praktik. Den redaktionella målsättningen är i stället inriktad mot att ge en "introduktion till centrala inriktningar och teoretiker" i den samtida marxistiska renässans som redaktörerna ser sig som en del av. Denna "pedagogiska" ansats, i kombination med det mycket breda anslaget gör att man sammanställt en volym som famnar över många teoretiska fält. Boken består av 37 texter av lika många författare. Bidragen är satta i alfabetisk ordning och varje text presenterar en samtida marxistisk tänkare. Denna breda ansats ger boken flera möjliga användningsområden, till exempel som en sorts uppslagsbok över samtidens radikala tänkare och som utgångspunkt för studiecirkel-verksamhet.

Bokens styrka är texternas kvalitet. De är alla mycket välskrivna, intressanta, vederhäftiga och försedda med referenser som leder läsaren vidare. Författarna vet mycket väl vad de talar om och det framgår ganska snart att texterna har gått igenom en av redaktörerna initierad och organiserad kollektiv skrivprocess.

Antologin åskådliggör hur marxistisk teori under flera decennier har utvecklats i dialog med andra teoretiska traditioner, såsom feministisk teori, postkoloniala perspektiv och annan sociologisk och filosofiskt orienterad kritisk samhällsteori. Därigenom framträder marxismen här primärt som ett mångfacetterat forskningsfält som inte kan föras till någon enhetlig politisk kanon, utan snarare bör förstås som ett komplext nätverk av ömsom överlappande, ömsom konkurrerande ansatser. Boken blir till en karta över en teoribildning som befinner sig i ständig utveckling och omvandling, en levande tanketradition som befattar sig med många av samtidens centrala frågor – allt från den klassiska problematiseringen av klassamhället till dagens frågor om kön, ras, geografi, historia och människans relation till natur och klimat.

Redaktörerna går klokt nog inte in på vad marxismen "egentligen är" och vad som måste uppfattas som teorier utanför den marxistiska traditionen. Det avgörande är inte huruvida de presenterade författarna kan betraktas som "renläriga" marxister, utan i vilken utsträckning deras tänkande förmår utveckla de frågeställningar, problem och mål som kännetecknar den teori och praktik som sedan över hundrafemtio år tagit sin utgångspunkt i Karl Marx skrifter.

Boken har många förtjänster men är inte invändningsfri. Trots att redaktörerna i inledningen sorterar bidragen i ett antal teman blir kartan över innehållet ändå oöverskådlig. Utan tvekan hade en fördjupning av de angivna temana, som är väl funna, kunnat organisera texterna och därmed gett boken en struktur som också gjort redaktörerna mer närvarande och vägledande. Om bredden kan betraktas som en styrka är den samtidigt en faktor som oundvikligen leder till en av bokens svagheter. Det går inte att komma ifrån att många av bidragen är märkta av redundans. Efter-som varje bidrag är skrivet för att fungera som en självständig text tvingas man som läsare flera gånger ta sig igenom i princip likalydande genomgångar av grundläggande marxistiska begrepp och teorier. Det är här man efterfrågar en tematisk struktur och någon form av redaktionell uppsamling eller progressionsorienterad vägledning. Det återhållsamma redaktörskapet bidrar till att "marxismens renässans" primärt uppfattas

som ett pluralistiskt, akademiskt fält snarare än det politiska projekt som redaktörerna apostroferar i inledningen.

Många av de tänkare som getts plats i boken är välkända. Det är givet att namn som David Harvey och Nancy Fraser måste vara med, och de presenteras med initierade och genomarbetade texter. Beverly Skeggs, Immanuel Wallerstein, Samir Amin och flera andra är likaså självklara. Men det som för min del var den verkliga behållningen var några för mig mer eller mindre okända forskare, till exempel de som har siktet inställt på att rädda marxismen från dess eurocentrism genom att fördjupa diskussionen av rasmässig kapitalism, kolonialism och imperialism. Ett annat spännande tema är de ekomarxistiskt orienterade tänkare som i sina analyser tränger djupt ner i förhållandet mellan kapitalism, natur och klimat och uppfattar klimatkrisens grundorsaker som länkade till kapitalets värdeförmeringstvång.

Det är naturligtvis omöjligt att ta med alla aktuella, centrala tänkare som i dag utgör det marxistiska idéfältet. Utan att diskvalificera någon av de i antologin presenterade forskarna undrar man, mot bakgrund av redaktörernas betoning av att teori måste ”komma till användning”, varför namn som Yanis Varoufakis, Andreas Malm, Guy Standing och Ståle Holgersen saknas. Dessa personer är inte bara skarpa forskare utan också profilerade aktivister och organisatörer, drivna av ambitionen att utveckla relationen mellan teoretisk analys och samhällsförändrande praxis.

Ove Sernhede

Professor emeritus, Göteborgs universitet